

REFORM PÁ H O L Y

LIBERALIZMUS
ÉS
SZABADKŐMŰVESSÉG

felolvasta

Dr. BALOGH ARTHUR

a »Reform« □

1899. évi május hó 8-ikán tartott munkájára

Nyom. Markovits t . : és Garai

Nem a liberalizmusról magáról, a közületi élet ezen nevezetes elvéről akarok értekezést tartani. Ez elv oly bőséges tartalma, az azzal kapcsolatos kérdések sokasága, kiszabott időm rövidsége s — már a mi az alakítás tökélyét illeti — ily magas feladathoz képes: erőm gyarlósága egyaránt gátolnak abban. Mert a liberálizmusról nem egy rövid felolvasás keretében lehet a teljességre csak némileg is igényt tartható fejtegetéseket adnunk, hanem akár köteteket írhatunk össze, a nélkül hogy egészét mégis kifejtjenők. Mert a liberalizmus mint elv ugyan egy pár szóba

összefoglalható, de ez elvnek következményeit aztán meg kell vonni az emberi társas s nevezetesen állami együttlét minden vidékén; a liberálizmus, épen, mivel a közületi élet egyik alapiránya, érvényesülést követel az élet összes nyilvánulásaiban s ha egvszer ez irányelvet elfogadjuk, lehetetlen annak a közületi élet egyik vidékén tért engedni, másutt ellenben, hol az véleményünk szerint kellemetlen következményekkel járna, érvényesülése elől elzárkóznunk, talán hangoztatva ennek daczára, hogy azért liberálisok vagyunk és maradunk. A szellem, mely a közületi élet rendjét áthatja, olyan mint a nap oly közönséges s mégis csodás hatalma. Vagy éjszaka van, sötétség s akkor sötétség van az emberiség egy bizonyos határán mindenütt. Vagy nappal van, éltető világosság s akkor világosság van ott mindenütt, mert a napsugár behatol a legszűkebb réseken is. A napféntől is csak úgy tudunk valamit — mondjuk megkímélni, ha elszakasztjuk előle. De azért a napsugár nem fog megszűnni ragyogón áradni le.

Nem foglalkozom, mondom, a liberálizmussal magával, annak összes követelményeivel az emberi társasélet irá-

nyának megszabásában, nem azzal, mi-
ket kíván a liberalizmus egyenkint, mi-
féle irányokat kell a szabadkőműves-
ségnek a liberalizmusban támogatni.
Mindezek részletkérdések, miknek meg-
oldása azonban önként adódik, mihelyt
a vezérelvekre nézve tisztában vagyunk.
De miután, mint már e helyről egy al-
kalommal megjegyeztem, véleményem
szerint kiki abban az eszmekörben,
melyben hivatásszerűleg mozog, kell,
hogy vizsgálja, mily viszonyban vannak
a szabadkőműves-eszmék az ott fel-
merülő mozzanatokhoz, mennyiben lel-
hetnek azok érvényesülést ez eszme-
körben, ennél fogva ezt szemelőtt tartva
igyekeztem némiképp megfigyelni, milyen
az összefüggés szabadkőművesség és
liberalizmus között, vajjon teljesen fedi,
illetve kölcsönösen kimeríti-e egymást
e két fogalom, szóval azok teljesen
egyértékesekek-e s ha a szabadkőműves-
ség elfogadja a liberalizmust, ezt csak
merőben haladó, újítani vágyó, egyenlo-
sító irányzata folytán teszi-e, vagy pedig
mélyebb okból, egy mindkettő felett
uralkodó magasabb eszme természet-
szerű érvényesüléseképen; vagyis mi-
dőn a szabadkőművesség a liberáliz-
must pártolja, követi, vajjon nem csak

egy oly magasabb eszme követelményeinek hódol-e, mely eszméből maga a liberálizmus is folyik. A feladat tehát azt a közös gyökeret megkeresni, melyből a szabadkőművesség és liberálizmus fájának két ága kihajt; mert már most hangsúlyoznom kell, hogy e két ág nem egyszerű ismétlése a másiknak, e két, oly szép és dús lombozatú ág nem egyik a másik kihajtása, hanem közös sarjadzásai egy gyökérnek, a mint azt alább levezetni megkísérlem.

Lehet, hogy tárgyalásom elvont, kutató módja helyett hálásabb lenne a liberálizmus gyakorlati követelményeivel foglalkoznom a szabadkőművesség szempontjából. De ha ezt nem teszem, ennek is megvan a maga oka. Véleményem szerint ugyanis nekünk, szabadkőműveseknek nem elég bizonyos irányokat, mikben mozgunk, általában elfogadnunk, hanem elfogadnunk kell ezeket a saját beható, a dolgok legmélyéig menő filozofiko-kritikai kutatásaink eredményeként; véleményem szerint eszményi magaslaton csak az a szabadkőművesség áll, mely a szív meleg, emberszerető, testvéri érzéséhez a kritikai megismerés biztosságát csatolja. Nekünk amaz eszméket, mikkel foglal-

kozunk, a maguk lényegének teljes tisztaságában kell szemlélnünk, megtisztítva minden idegen elemtől, midőn azok mintegy geometriai határozottsággal jelentkeznek, mert csak így vagyunk képesek azok összes következményeit megvonni s csak így vagyunk képesek arra, mi szintén egyik feladatunk: ez eszméket minden támadás ellen ismét csak meleg, testvéri szívvel ugyan, de a tudás egész erejével s ha kell fegyvereinek legelszántabb forgatásával megvédeni.

Mi a szabadkőművesség? valamenynisn sejtjük legalább. Mi a liberálizmus? erre is megadja minden társadalmi tudománnyal, nevezetesen az állami étellel foglalkozó kézikönyv, a nélkül azonban, hogy tartalmát illetőleg teljesen megegyeznének az emberek. Vacheröt, a nemrég elhalt francia publicisztikai író mondja a demokracziáról, hogy mindenki ajkán hordja, de száz ember közül tiz sincs tisztában e fogalommal. Ezt teljes joggal elmondhatjuk a liberálizmusról is. Mindenki ajkán hordja, a nélkül hogy mindenki tisztában lenne e fogalom tartalmával. És hozzátehetjük, mindenki vagy legalább is sokan liberálisnak vallják ma-

gukat, a nélkül, hogy valóban azok lennének. Úgy vagyunk vele, mint egy ina már szerencsére meglehetősen gyökeret vesztett, de sokaknál még mindig kedves társadalmi betegséggel, miből az illetők gyógyulni nem is akarnak, mert hisz különben észre nem vennék őket. Én nem vagyok antiszemita! — halljuk az erős tiltakozást, hanem abban a »de«-ben, mi azután következik, azonnal meglátjuk, mennyire hihetünk amaz erőlködésnek. Én liberális vagyok! de a liberálizmus nem kívánja ezt és ezt — halljuk más oldalról és aztán tisztában lehetünk, hogy mily értéke van az ily liberálizmusnak.

A liberalizmus, tudjuk, heves támadásoknak van kitéve, de e támadások legnagyobb részt épen a liberálinusról alkotott téves fogalmak következményei. A túlzó katholicizmus hívei a válástól független indokok szerint eljáró, a vallásoktól független morállal bíró államot, tehát az úgynevezett laikus államot értik liberálizmus alatt Csak így mondhatja Liberatore, hogy a liberáiiizmus a jelenkor nagy eretneksége, Sarda V. Salvany pedig, hogy liberálisnak lenni nagyobb bűn, mint a rablás, házasságtörés, gyilkosság vagy bármi más, a mit

Isten törvénye tilt, mert az a legáltalánosabb és legradikálisabb eretnokség, mely a többi mind magában foglalja. — Az ily beszédeken valóban csak mosolyoghatunk. Majd meglátjuk alább, hogy a liberalizmusnak az eretnokséghez semmi köze.

Tévedés lenne azt hinni, hogy a liberalizmus merőben csak a legújabb idők szüleménye. Igaz, a legújabb időkben látjuk teljesebb kifejlését már ott, a hol látjuk, mert nem egy állam élete e részben is még ma is sötét középkori képet mutat). De a világtörténet nem más, mint eszmék fejlődési története, harez. annak egymást kergető eseményei csak az avatatlan szemlélő előtt szép vagy borzalmas ködfátyolképek, nem látva a kezet, mely mozgatja őket, míg a gondolkodó bármii}' hatalmas jeleneteiben is csak az indító okokat kutatja s a külső események bármily hatalmas ereje, az ádáz harczok s vérengzések szinte mellékesek neki. A fő, hogy az eszmék kippattanását, fejlődését, harczát meglát-hassuk, miknek az események csak megnyilatkozásai s ha ekként a történelemben az emberiség sorsára irányadó eszmék fejlődését keressük, látjuk, hogy az újabb idők úgyszólván minden

főbb mozgató eszméjének már meg van a maga csirája, kezdete rég letűnt századok történetében s így vagyunk a liberalizmussal is. A világ históriában felmerül egy-egy eszme, olykor csak kevesek, talán egyetlen, akkor semmibe vett. kigunyolt emberből ál! egész tábor. új eszmék, vagy már megerősödött régebbek kerekednek, maradnak felül, míg aztán századok múltán, az elnyomástól csak annál nagyobb erőt merítve, megújulva, most már elnémithatlanul látjuk feltörni az eszméi, mit csirájában igyekeztek elnyomni korábban. Az ő-korról nem beszélek. A középkort mindenki a sötétség időszakaként emlegeti és mégis mátt Paduai Marsilius, a 14-dik század egyik leghíresebb jogásza »Defensor Pacts« című művében a népszuverenitás szószólója, mondván, hogy a szabadság úgy követeli, hogy minden rendszabály hozásában a polgárok összesége egész értelmével, egész leikével (intellectu et affectu) vegyen részt, mert szándékosan önmagának senki se lesz ártalmára (nemo sibi nocet scienter). És a tizenhatodik századbeli Althusius-nál a maga egészében megtalálják a Rousseau-féle népszuverenitás elméletét. Mindezen előzményekkel szemben

mit látunk a középkor későbbi folyamán? Azt, hogy a privilegizáló, rendi társadalom korában mindenki valami a legelső hűbérúrtól a legutolsó jobbágyig, látjuk a hűbéruraságnak és alávetettségnek sokféle fokozatát, a szabadságnak nagyobb vagy kisebb fokával rendelkező, vagy jobban mondva nem rendelkező embereket, csak épen *magát az embert* nem látjuk sehol. Mindenki valami, csak az ember, *mint ilyen*, semmi. Az egyik ember nem ismeri el a másikat embertársának s az egyik — embernél több, a másik — embernél kevesebb. De nem is kell a messze középkorba visszamennünk, hogy csak embereket lássunk, de *magát az embert* sehol. Mit látunk még a jelen század első évtizedeiben is Németországban? Ugyanennek a sötét kornak képét, hol legszebb uralmát üli a »Kleiderordnung«, mely meghatározza, milyen ruhában szabad járni a nemesnek és nem nemesnek, úrnak és parasztnak, a »Gänse-Ordnung«, miben nagy bölcsen meg van állapítva, hány ludat szabad az úrnak és hányat a parasztnak tartani. A hazai fejlődést ismerjük, tudjuk, mily későn bontakoztunk ki az ósdi világ maradványaiból. Mindez csak az általam előbb hangoztatott tétel igaz-

ságát bizonyítja, hogy t. i. a mint »non datur saltus in naturae, azonképen inon dature az emberiség életében sem. Bizonyos eszmék, mik az emberiség sóisára elhatározó befolyással vannak, felmerülve, elnyomva, sokszor századokig tartó elnyomatás, hallgatásra készítés után egyszerre új erővel törnek életre, mint a gyöngye növény, mel\ nem tudja fejét egyenesen kidugni a ránehezülő nehéz kő súlya alatt, de azért később mégis meglátiuk üde zöld levelét, meg virágát, mert gyökere életerős, mert sokkal jobb a mag, miből kikelt, semhogy bármily akadálylyal szemben is végre napfény felé ne törne.

Az emberi szabadságnak, az embernek nemcsak mint egyénnek, hanem mint a közület tagjának szabadsága jól tudjuk, micsoda nagy küzdelmekhez kapcsolódik. Az embernek, nemcsak mint egyénnek, vagyis a maga külön érdekei által vezetett önelhatározó jellegű lénynek, hanem mint a közület tagjának, vagyis a maga egyéni érdekeit az összeségnek alárendelő lénynek, szabadságát a szabadságjogok, az emberi és polgári jogok ismert északamerikai és franciaországi kinyilatkoztatásai, deklarációi adják tudtul az egész vi-

lágnak. Valóban e tételek az ember legbensőbb javait látszanak magokban foglalni! »Az emberek szabadoknak és egyenlő jogúaknak születnek, minden megkülönböztetést csak a közjó indokolhat. Az ember legfőbb javai: a szabadság, a tulajdon, a biztonság s az elnyomatással való szembezállás joga. Senkit se szabad véleményeiért, vallásáért üldözni, ha csak ezzel a közbékét nem zavarja. A gondolatok szabad közlése az ember égjük legbecsesebb joga.« íme e rövid tételek eléggé mutatják, hogy itt valóban az ember legtöbb javairól gondoskodtak. Ma a szabadságot a francia emberjogok kijelentésétől datálják. Am a francia deklarációk csak az északamerikai példa utánzatai s az északamerikaiak viszont nem tettek egyebet, mint az 1688-iki angol petition of rights-ben foglaltakat kopizálták. Csak a szabadságjog-kijelentések egj'üttal a liberálizmusnak is első írásos becikkelyezői. Messzire vezetne, a szabadságjog - kijelentések eredetét kutatnunk, nyomról - nyomra levezetnünk, bár a tárgy, mint a liberálizmus korai hajnalhasadásának kérdése, szerfelett érdekes s azért csak egész röviden rámutatok arra, hogy e

szabadságok s így a liberalizmus is arua demokratikus gondolatnak, mely az ember szabad önelhatározásának érvényesülését elsöbben a belsö, lelkiismereti meggyözödés körében követelte, köszönik eredetüket s mely demokratikus gondolat föleg Angliában Browne Róbert és követöi által a 16. század végén következetesen keresztül vitetett. Az egyéniség e szuverenitásának elismerése a belsö, lelkiismereti dolgokban szükségkép követelte a vallásszabadság után a szabadság többi megnyilatkozásait, a könyvnek, a hírlapnak, a tanzéknek, szóval a szellemnek, az egész embernek szabadságát. Az egész emberét igen, mert lehetetlen volt csak az egyént, mint ilyet szabadnak elismerni, de megtagadni tőle az önmeghatározó jelleget, képességet az emberi élet legmagasabb szférájában, abban, midön az egyes embertársai sorsára nyer befollyást, vagyis az állami dolgokban. A szabadság nem áll meg fele úton, vágyván, vagy nincs; ha egyetlen nyilvánulási formájában meg van bénítva, béna és szenvedö az egész. Valóban olyan, mint amaz üvededények, miknek elég egy kis porcikáját letörnünk, hogy az

egész alkotvány megsemmisüljön, porrá váljon kezeink között

Kedves testvérek! Talán azt fogjátok mondani mindezek után, a hallottak lehetnek esetleg igen helyénvaló dolgok, de még mit sem váltottam be amaz ígéretemből, hogy a liberalizmusnak és a szabadkőművességnek viszonyát megvilágítani igyekezzem. És erre én egész nyugodtan azt felelem: Igenis, felét az Ígéretemnek máris beváltottam. Mert a liberálizmus sem egyéb, mint maga a szabadság, az emberi méltóságnak és egyenlő emberi értékességnek elismerése; adhatnak e fogalomnak bármily szép és kimerítő meghatározást, oda kell jutnunk, hogy benne e két elem: egyenlő emberi méltóság és értékesség a fő. A liberálizmus az ember közületi életének berendezése az ember filozófiai magas fogalmának megfelelően; nem meríti ki magában egy, legyen bár oly fontos intézmény, rendszabály sem, hanem az a közületi élet összes intézményeinek a filozófiai emberfogalom szellemétől való áthatottsága. A hol a liberálizmust csak egyes intézményekben becsülik meg, ott nincs liberálizmus, vagy ez a liberálizmus legalább is az embernek nem nagy hasznára van. A liberálizmus

egy életforma, egy modus existendi az összeségre, egyes intézmények ez életnek úgyszólván csak szervei, mikben él, hat ugyan, de csak azok összeségében. Már pedig az élet az összes szervek harmonikus működését feltételezi. Mit ér, ha hallok, de nem látok: ha látok, de nem hallok? Ez nem igazi élet. A liberálizmus a szabadság, a szabadság azonban maga az emberi eszme, mely nem egyéb, mint az egyetemes érvényű emberinek egyénenként különböző, de mindenesetre önmeghatározó képesség útján való megvalósítása, vagyis az ember szellemi s anyagi képességeinek korlátlan kifejtetése. De hiszen a szabadkőművesség sem akar mást, mint megvalósítva látni az embert a maga egészében, teljességében vagyis szabadságában. Íme a közös gyökér: *az ember igaz eszméje*, miből liberálizmus és szabadkőművesség egyformán fakad.

Minden szabadság hatalom. A liberálizmus is hatalom, mert az az ember szabadsága valódi filozófiai magaslaton. Belső szabadságunk eszünk hatalma az indulatok felett; jogi szabadságunk hatalmunk valamely jogtárgy felett; a természettel szemben szabadságunk a hatalom annak erői felett; az állam hatalma

se más, mint a nemzet szabadsága. A liberális ember a szabad gondolkodás, az ész szuverén hatalmától vezetett Istenkép-mása. A szabadkőműves ember — erre törekszünk legalább — az ember e szó tökéletes értelmében. Tehát ugyanaz, a mi az előbbi. íme a liberáлизmus és szabadkőművesség közös elemeikben, ózdi-jaikban.

A szabadkőművesség céljait hiába soroljuk fel a maguk kimerítő teljességében nem nyerünk más eredményt, mint azt: célja az embernek, az emberi eszmének a maga egészsébeni megvalósítása. A szabadkőművesség is így maga szabadság, a szabadkőműves tevékenység minden egyes irányzata e nagy fogalom alá vonható. És pedig szabadság nemcsak az egyénnek, hanem a közületi tagnak is. A mit az ember eszméjének kifejtésében követelünk, az mind a szabadságmegannyi iránya, másrészt annak feltétele. Követeljük első sorban a meggyőződés, a szellem szabadságát, mert e legbecsesebbje nélkül az emberi életnek szabadságról valóban nem szólhatunk; követeljük az emberi értékesség, egyforma rendeltetés, egyforma emberi méltóság elismerését, mert a hol az egyik — embernél több, a másik — embernél

kevesebb, ott a leggyászosabb rabszolgaság van; követeljük a modern haladást, felvilágosultságot, a modern eszmék uralmát, mert az emberi szellemnek setétségben sínylése volt mindig a szolgaság melegágya, legfőbb fentartója. De nemcsak ezeket követeljük, gyakoroljuk az emberszeretet és jótékonyaság munkáját is. Ám ezzel nem csak az ember egészen szabaddá tételén munkálkodunk? Hisz az anyagi szükség, nélkülözés, sőt ínség egyenes ellentéte a szabadságnak, mert lehetetlenné teszi az illetőnél, hogy valóban önelhatározó jellegű, szabad lény, ember legyen s a sanyarú körülményeknek kiszolgáltatott automatává süllyed alá a mostoha sors kezében.

De tovább megyek, kedves testvérek A liberalizmus nemcsak az egyénnek, mint ilyennek szabadsága. Nem akarok kiterjeszkedni a liberálizmus s ellentéte: a konzervativizmus közületi értékének taglalására, de annyit hangsúlyoznom kell, hogy részemről nem tartom elfogadhatónak azt a meghatározást, mely szerint a liberalizmus ama közületi elv, mely csak az egyénből, az egyén érdekéből indul ki s az egyén érdekeinek mennél szélesebb körökbeni megvalósítása, ezzel

szemben a köz hatalmának visszaszorítása útján igyekeznek a társadalmi és állami rendet megállapítani, — míg ellenkezőleg konzervatív amaz irány, mely nem az egyén mennél szabadabb kifejlődése, érvényesülése érdekében, hanem a köz, az egész érdekeinek figyelemben tartásával állapítja meg a társadalmi s állami élet főirányait. Nem, a liberálisizmus nemcsak az egyén érdeke; elég a modern államra mutatnunk a hanyatló ó-kori s középkori állameszmével szemben, hogy meglássuk, micsoda erőt tud adni a liberálisizmus az emberi élet legmagasabb alakjának, az államinak is. A köz, az állam nem lehetett szabad, míg az ember maga szabaddá nem vált, s ama válhatlan kapcsolatnál fogva, melyben egyén és összesség állanak, mely az egyes és az összesség szabadságát kölcsönösen feltételezi, lehetetlen, hogy mikor a liberálisizmus üde, éltető levegője az egyest új életre keltette, a mikor egyenként kivívtuk szabadságunkat, ezt összességünkben, az emberi társaság legmagasabb formájában elveszítsük. Az ember igazán emberré a liberálisizmus által lesz, de az állam is csak általa lesz igazzán állammá, különben csak nyomorúságos uralmi viszony, melyben vannak

urak és szolgák, hódítók és meghódítottak, de nincsenek emberek, polgárok, megfelelően az ember közületi eszméjének.

Ha már most a liberalizmus nemcsak az egyénnek, mint ilyennek, hanem a közfület tagjának is szabadsága, akkor nem lehet tőle idegen az emberi eszmének az a valódi megtestesülése, méh' az egyetemes emberit, vagyis az emberiség összes tagjaiban közösen feltalálható lényegét, sajátosan, különösen, nemzeti alakban igyekszik valósítani. A szabadságban ép úgy benne van az embernek, mint a honfinak szabadsága. Mindkettő elnyomása volt oka a legnagyobb felfordulásoknak, miket a história felmutathat. Mi okozta a nagy forradalmat a múlt század végén? Az embernek, mint ilyennek, elnyomása. Mi, hogy csak egyet említsek a sok közül, a mi szabadságharcunkat? Az embernek, mint sajátos nemzeti jellegű lénynek elnyomása. Szóval mindenkor támadás maga az embernek valamely nélkülözhetlen becses alkateleme s így tulajdonképpen lényege ellen.

Ismét azt konstatálhatjuk, hogy a szabadkőművesség és liberálizmus igenis egy utat követ, de követ azért, mert egy

felettük álló magasabb eszme: az ember eszméjének érvényesülése így kívánja. A szabadkőművesség, bár az ember egyetemes rendeltetésének megfelelő egyetemes céljai vannak, nem lehetne az a szép hitvallás a mi, ha nem venné tekintetbe az ember mellett, a sajátos, egy külön zárt nemzeti életet élő embert. és pedig szükségkép ily külön élőt azért, mert maga az egész emberiség kifejlődése, haladása csak ama sokféle eltérő vonás, részben ellentét, kiej-enlítődése, egybefoglalása által álihat elő, mit a különböző emberegészek mutatnak. A szabadkőművesség igen jól tudja, hogy eszméje csonka, tökéletlen lenne, ha csak az embert tekintené s az általános haladás, felvilágosultság és emberszeretet mellé oda nem állítaná egyenjogú társként eszményei mellé a hon-szeretetet. Mi igenis meg akarjuk való-sítani a teljes embert, azt a maga egé-szében, de nemcsak azt akarjuk, hogy mindaz, mit az igaz emberi mivolthoz kapcsolunk, meglegyen minden emberben, hanem sajátos módon legyen meg, mint egy különös igaz példánya az általánosnak. A szabadkőművességet csak általános emberi, emberszereteti jellegének túlzásával lehet hazaellenesnek mi

nősíteni. A kinek hazája nincs, az vagy felette, vagy alatta kell hogy álljon az emberi színvonalnak, már pedig mi csak emberekkel foglalkozunk. Teljes anachronismus lenne ennek szem elöl tévesztése főleg ma, mikor jobban, mint valaha áll a kétkedő megjegyzés, mit egy francia publiczista az emberjogok kinyilatkoztatása idején mondott: kinyilatkoztatásban mindenütt csak az embert halljuk emlegetni, holott *az embert* sehol se látjuk. Én láttam francziákat, olaszokat, oroszokat sőt Montesquieu után tudom, hogy az ember persa is lehet. De a mi az embert illeti, megvallom, én sehol se találkoztam vele s ha van, tudtom on kívül létezik.*

A liberáüzmus és szabadkőművesség közös alapja, gyökere teszi nekünk érthetővé uralmuk határtalanságát, azt, hogy egyik sincs kötve a közületi életnek semmiféle formájához. Az ember eszméjének mindenütt ugyanazok a kívánalmai, csak az egyes korok felfogása változik arra nézve, mit tekintenek abban befoglaltnak. Az ó korban s a középkor nagyrésztében az ember eszméjének megfelelőnek hitték, hogy az emberek egyrészt elismerjék az emberi méltóságot és értéket, a másokra nem; ma az

ember eszméjét abban látjuk, hogy lényegét, összes szellemi s anyagi képességeit szabadon kifejtheti, szóval szabadságában s egyenlőségében az emberi érték és méltóság tekintetében: s a jövő tán abba fogja helyezni, hogy egyenlők legyenek az emberek nemcsak tekintetben, hanem a javakmegosztása szempontjából is. Szóval az ember eszméje mindig ama tulajdonságoknak, követelményeknek foglalata, mik nélkül egy adott kor az embert nem tudja elképzelni. A liberálizmus mindenütt ott van, a hol a szabadság, bármiféle keretet adják az emberek a közületi rendben és nincs ott, hol zsarnokság, akár egynek, akár kevésnek, akár százazreknek zsarnoksága uralkodik, nevezzék bár az utóbbit amerikai demokráciának. A szabadkőművesség is mindenütt ott van, hol találkoznak az ember igaz eszméjének élni tudó emberek, bár nincs is tán kötenyük és ott lehet külsőleg, a formákban, de nincs ott lelke, lényege, igaz valója szerint, hol az ember igaz eszméjét nem tudják vagy nem akarják megérteni.

Kedves testvérek! Ha az eddig mondottakat tekintetbe vesszük, látjuk, hogy a szabadkőművesség nem ok nélkül áll

a liberálizmus szolgálatában, ennek mélyebb. jelentőséges oka van. mert ugyan is a szabadkőművesség akkor, midőn a liberális irány hive, csak alap gondolatának legkövetkezetesebb kifejtését eszközli s ha a liberálizmus nem egyesítené magában oly nagy fokban mindazt, mit a szabad ember, tehát a valódi ember eszméje rejt magában, a szabadkőművesség nem is követhetné. Azt mondani, a szabadkőművességnek pártolni kell a liberális irányt, mert a szabadkőművesség is a modern reformok, újítások kívánója — csak a külső esetlegek, nem a legmérvadóbb jelenségek után való indulás, nem azok figyelembevétele. A haladás, újítás magában még se nem szabadkőműves, se nem liberális dolog. Nem az újítás a fő, hanem annak iránya, szelleme, hiszen az egyenesen retrográd irányt is vehet!

És ha már most az eddigieket elfogadjuk, szükségkép még egy következtetést kell megvonnunk a szabadkőművesség és liberálizmus viszonyában. A liberálizmus nagy és vajmi szép elv, de mint minden elv, bír azzal a gyarlósággal, hogy elfajulhat. A történelemből látjuk, hogy az ember minden igazi, nagy szabadságának kivívására a leg-

borzasztóbb elnyomás szolgáltatta a közvetlen alkalmat. De viszont nem a legkiáltóbb zsarnokságot gyakorolták-e nem egyszer a szabadság nevében, igaz, csak annak bitorlásával? Már pedig a zsarnokság egyforma rossz az emberi élet rendjében, akár reakcióból, akár radikalizmusból eredjen. A szabadkőművesség tehát csak azt a liberálizmust pártolhatja, mely megfelel a szabadságnak, megfelel az ember eszméjének. Igaz, hogy az a liberalizmus, mely ennek meg nem felel, nem is liberalizmus többé, csak üres név, üres jelszó, mely korábbi nemes tartalmát elveszítette, melynek szép álarca alatt rút cselszövői az emberi haladás sikerének végzik átkos munkájukat. Az ilyen úgynevezett liberálizmussal szemben a szabadkőművességnek visszatérő irányt kellene követni a valódi liberalizmushoz, mely egyedül felel meg alapgondolatának. Ha a liberálizmus ellentéte: a konzervatív irány, a volt vagy létező fenntartása, felelne meg egy adott időpontban az ember eszméjének, a szabadkőművességnek habozás nélkül kellene pártjára állni s azért nem félhetne, hogy alapelveivel ellenkezésbe jut.

Kedves testvérek! Végére jutottam

előadásomnak. Nem hízelgek magamnak azzal, hogy feltártam előttetek a maga egészében a liberálizmus és szabadkőművesség összefüggését, de erre nem is törekedhettem. Talán hihetem azonban, hogy erőm fogyatékosága mellett is rámutattam a közös forrásra, — s csakis erre igyekeztem — melyből liberálizmus és szabadkőművesség egyaránt fakad. Ha a liberálizmus maga a szabadság s a szabadkőművesség is az ember igaz eszméjének megvalósítására, tehát a szabadságra tör, akkor liberálizmus és szabadkőművesség szükségkép egyek. De csak a fentjelzett korlátozással. így valóban édes testvéreszmék. Testvéreszmék, igen, mert egyik sem ok vagy okozat, egyik se következik a másikból, hanem következnek mindketten egy harmadik, egy felettük álló magasabb, sőt legmagasabb eszméből, melynél feljebb nem hathatunk: az embernek amaz örökigaz eszméjéből, mit csak elnyomhat sötét korszakok durva hatalma, de soha meg nem semmisíthet, mert az újra feltámad, szebben, mint valaha s eget kér, coelum petit! E gyökérből hajtanak ki amaz ágak, hogy közösen törjenek minden emberi igyekezet végcélja: az önmeg-

határozó, önrendelkező, öneszméjének megfelelő, tehát a maga igaz valóságában jelentkező ember, röviden, a szó eszményi értelmében: — az *ember* boldogsága felé.